

AZƏRBAYCANIN BANK SİSTEMİNİN DAYANIQLILIĞININ ARTIRILMASINDA SƏMƏRƏLİ MALİYYƏ VƏ RİSK MENECMENTİNİN ROLU

Aqil Kərimov

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: kerimov.agil@gmail.com

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan banklarında maliyyə və risk menecmentinin formalaşması və inkişafı analiz edilir. Bank sektorunun problemləri təhlil edilir. Banklarda maliyyə və risk menecmentinin effektivliyinin yüksəldilməsinə kompleks yanaşma əsasında konseptual və metodoloji təkliflərin işlənməsi zərurəti qeyd olunur. Bu banklara yüksək rentabelilik və maliyyə dayanıqlılığı imkanı verir.

Açar sözlər: bankların maliyyə dayanıqlılığı səviyyəsi, bank nəzarəti sistemi, bank kapitalının kifayətliliyi göstəriciləri, dayanıqlılıq və risklərin qiymətləndirilməsi metodikası.

THE ROLE OF EFFECTIVE FINANCIAL AND RISK MANAGEMENT IN INCREASING STABILITY OF BANKING SYSTEM OF AZERBAIJAN

Agil Kerimov

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. This article analyses the formation and development of financial and risk management in Azerbaijani banks and identifies problems in banking sector of the economy. The article shows the necessity to develop conceptual and methodological framework based on an integrated approach for increasing the effectiveness of financial and risk management in banks. This will allow banks to ensure high profitability and financial stability.

Keywords: level of financial stability of banks, banking supervision system, capital adequacy indicators, sustainability and risk assessment methodology.

РОЛЬ ЭФФЕКТИВНОГО ФИНАНСОВОГО И РИСК МЕНЕДЖМЕНТА В ПОВЫШЕ- НИИ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА

Агиль Керимов

Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье проводится анализ формирования и развития финансового и риск менеджмента в азербайджанских банках, выявляются проблемы в банковском секторе экономики. Отмечается необходимость разработки концептуальных и методологических основ на основе комплексного подхода к повышению эффективности финансового и риск менеджмента в банках. Это позволит обеспечить высокую рентабельность банкам и финансовую устойчивость.

Ключевые слова: уровень финансовой устойчивости банков, система банковского надзора, показатель достаточности банковского капитала, методика оценки устойчивости и рисков.

Ötən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq 30-a yaxın ölkə daimi olaraq lokal və sistemli bank böhranlarına məruz qalmışdır. Böhranların meydana çıxması səbəblərinin təhlili göstərdi ki, bu məsələdə əsas təhrikəedici amil, əsasını bank sektoru təşkil edən qlobal maliyyə sistemidir [3, səh. 163]. Bu böhranların mənfi maliyyə-iqtisadi və sosial nəticələri həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatlarında silinməz izlər buraxmışdır.

Son 20 il ərzində baş verən bank, maliyyə böhranları xüsusilə dağıdıcı effektdə malik olmuşdurlar. Belə ki, Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondunun məlumatlarına əsasən 90-cı illərin sonlarından başlayaraq dünya ölkələrinin yarısından çoxu sistemli bank böhranlarının təsirinə məruz qalmışdılar. Bundan əlavə Yaxın və Orta Şərq ölkələri, ABŞ, Rusiya, Yunanıstan və Avropa İttifaqının bir sıra ölkələrində baş verən maliyyə-valyuta böhranları ilə əlaqədar baş verən hadisələr əyani şəkildə göstərdi ki, artıq milli sərhədlər hazırkı dövrdə global miqyaslı məvhumə çevrilməyə qadir olan ayrı-ayrı ölkələrdə baş verən maliyyə qeyri-sabitliklərinin yayılmasının qarşısında maneə kimi çıxış edə bilmirlər.

Məlumdur ki, böhran hadisələrini maliyyə sektorunun intensiv artımının qaçınılmaz nəticəsi kimi nəzərdən keçirmək olar. Tədqiqatçıların da qeyd etdiyi kimi: “Ayrı-ayrı maliyyə qurumları, şirkətlər, korporasiyalar və s. tərəfindən eyni zamanda və ya müxtəlif ölkələrin maliyyə bazarlarında çoxlu sayda investisiya protfeli yaratmaq zərurəti meydana çıxdıqda qarşıya qoyulan məqsəd portfellerin elə təşkil olunmasıdır ki, onların ümumi riskini xarakterizə edən parametrlər optimal qiymət almış olsun. Belə çoxportfelli modellər müxtəlif xarakterli maliyyə bazarlarında fərqli şəkildə formalaşdırıla bilər” [1, səh.113]. Təcrübə göstərir ki, böhranlar daha çox inkişaf etməkdə olan və keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin iqtisadiyyatına təsir göstərilir. Bu ölkələrin iqtisadiyyatı üçün remonetizasiya mərhələləri daha çox xarakterikdir. Bu zaman kreditləşmənin həcmi və fond bazarının kapitallaşması çox yüksək sürətlə artır. Belə tendensiyaları post-sovet ölkələrinin iqtisadiyyatında daha çox müşahidə etmək olar. Bu ölkələrin əksəriyyətində bank aktivləri və fond bazarının kapitallaşması ölkənin maliyyə aktivlərinin ÜDM-ə nisbəti göstəricisinin dünya üzrə orta göstəricidən geri qalması fonunda daha yüksək sürətlə artırdı.

Maliyyə və risk menecmenti bank menecmentinin ümumi strukturunda əsas bölmələrdən biri olmaqla bazar iqtisadiyyatı şəraitində bankın fəaliyyətinə və inkişafına güclü təsir göstərir. Öz növbəsində bazar mühitinin vəziyyəti və inkişaf tendensiyaları bankın maliyyə və risk menecmentinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir. Buna görə də milli iqtisadiyyatda kommersiya banklarının maliyyə və risk menecmenti sisteminin müasir mərhələdəki formalaşması və inkişaf problemlərinin təhlilini ölkə iqtisadiyyatının və onun bank sektorunun ümumi inkişaf problemləri ilə qarşılıqlı əlaqədə aparmaq lazımdır. Azərbaycanda neftin dünya bazarındakı qiymətinin aşağı düşməsindən əvvəlki dövrlərdə iqtisadi vəziyyət əsas makroiqtisadi və sosial göstəricilərin davamlı artımı ilə xarakterizə olunurdu.

Dünya bazarında enerji daşıyıcılarının qiymətinin aşağı düşməsi, bununla əlaqədar xam neft ixrac edən bir çox ölkələrin, o cümlədən də Azərbaycanın milli valyutasının

dəyərsizləşməsinə, iqtisadi aktivliyin azalmasına gətirib çıxardı və iqtisadi artım sürətinin proqnozlaşdırılan göstəricisində əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb oldu. BVF və Dünya Bankının qiymətləndirmələrinə əsasən enerji daşıyıcılarının dünya bazarında qiymətinin aşağı düşməsi dövründən başlayaraq dünyada əmtəə və xidmətlərin istehsalı təxminən 20% azalmışdır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində dövlətin əsas makroiqtisadi tənzimləmə alətlərindən biri də pul-kredit siyasətidir [2, səh.121]. Pul-kredit siyasətinin yumşaldılması, iqtisadiyyatda və maliyyə sektorunda neqativ proseslərin aradan qaldırılmasına yönəldilmiş fiskal siyasətin təsiri altında dünya iqtisadiyyatında və post-sovet ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda vəziyyətin müəyyən qədər sabitləşdirilməsi üzrə tədbirlər həyata keçirilir.

Dünya bazarında neftin qiymətinin aşağı düşməsi dayandıqdan sonra dünyada iqtisadi vəziyyətin müəyyən qədər sabitləşməsi və dövlət tərəfindən həyata keçirilən antiböhran tədbirləri nəticəsində istehsalın müəyyən qədər canlanması hiss olunur. Hesab edirik ki, hazırki dövrdə Azərbaycan Respublikasında maliyyə bazarının vahid inkişaf strategiyasının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi zərurəti daha da kəskinləşmişdir.

Bank sistemi iqtisadiyyatın ən mobil, dəyişkən sahələrindən biri olmaqla təkcə öz tənəzzül və inkişaf dövrlərini yaşamamışdır, həm də struktur iqtisadi və siyasi dəyişikliklərin təsirinə də məruz qalmışdır. Bütövlükdə bank sisteminin inkişaf prosesi əhəmiyyətli dərəcədə Azərbaycan iqtisadiyyatında baş verən proseslərə adekvatdır. Bununla yanaşı uzun müddət ərzində bank sisteminin fəaliyyətini xarakterizə edən əsas göstəricilərindəki dəyişikliklərin müsbət dinamikası bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının və onun real sektorunun inkişafını xarakterizə edən göstəricilərin artım tempindən əhəmiyyətli dərəcədə üstün olmuşdur. Belə ki, 2005-2014-cü ilin fevral devalvasiyasınadək olan müddət ərzində ÜDM və əsas kapitala investisiyaların həcmi 8 dəfə artmışdır, əhalinin pul gəlirləri təxminən 5 dəfə artmışdır, bank sisteminin aktivlərinin həcmi, şəxsi kapital və fiziki şəxslərin banklarda yerləşdirdiyi əmanətlərin həcmi artımı 7 dəfədən çox olmuşdur, iqtisadiyyatın real sektoruna və fiziki şəxslərlə bağlı kredit portfelinin həcmi isə 8 dəfə artmışdır.

50000000 manatdan yuxarı kapitala malik olan kredit təşkilatlarının sayı isə bu müddət ərzində 40% artmışdır. Bu qrupa daxil olan kredit təşkilatlarının məcmu kapitalı isə 11 dəfə artmış, onların ümumi bank sisteminin məcmu kapitalındakı payı isə 5 dəfə artmışdır.

Bütövlükdə Azərbaycan iqtisadiyyatının və onun bank sisteminin fevral devalvasiyasınadək əvvəlki dövrdə kredit təşkilatlarının resurs bazasının artımına səbəb olmuşdur. Bankların gəlir və xərclərinin təhlili göstərir ki, xarici valyuta ilə əməliyyatlar kimi

spekulyativ əməliyyatlar bankların fəaliyyətinin maliyyə nəticələrində böyük yer tutur və artım tendensiyasına malikdir. Gəlirlərin bu tərkib hissəsinin payı 2016-cı ilin sonuna 45 % artmışdır (xərclərin dinamikasında da analoji hallar müşahidə olunur). Lakin, kredit təşkilatlarının cari xalis gəlirlərinin strukturunda valyuta və qiymətli kağızlarla əməliyyatlar əldə olunan xalis gəlirlərin payı cuzi olaraq qalır. Bu həmin spekulyativ əməliyyatlar üzrə risklərin yüksək səviyyəsi ilə izah olunur. Bank sisteminin aktivlərinin rentabellik səviyyəsi isə aşağı səviyyədədir. 2014-cü ilədək zərərlə işləyən kredit təşkilatlarının sayı daima azalırdısa, bundan sonrakı dövrdə onların sayında kəskin artım baş vermişdir. Ümumiyyətlə, bütövlükdə bank sistemi 2015-ci ili zərərlə başa vurmuşdur.

Azərbaycanın bank sisteminin ciddi problemlərindən biri də risklərin yüksək səviyyəsi və bank kapitalının kifayətlilik göstəricisinin aşağı səviyyədə olmasıdır. Mərkəzi Bank daima həm ayrıca götürülmüş kredit təşkilatları səviyyəsində, həm də bütövlükdə bank sistemi səviyyəsində mövcud problemlərinə, xüsusən də get-gedə mürəkkəbləşən risklərin idarə olunması problemlərinə böyük diqqət yetirir. 2014-cü ildən başlayaraq bank sektorunda şəxsi kapitalın kifayətlilik göstəricilərinin kəskin azalması tendensiyaları müşahidə olunur.

Qeyd edək ki, bazar riskinin mənfi dinamikası da diqqəti cəlb edir. Belə ki, onun məcmu kapitalla nisbəti göstəricisi 2013-2017-ci illər ərzində 5%-dən 45%-dək artmışdır. Eləcə də valyuta riski hakim mövqeyini itirib faiz və kredit riski səviyyəsindən geri qalır. Bu risklərin səviyyəsi bazar riskinin tərkibində artmağa davam edir.

Dünya bazarında neftin qiymətinin kəskin düşməsi ilə əlaqədar meydana çıxan böhran tendensiyalarının ciddi nəticələrindən biri intensiv iqtisadi artım və kredit ekspansiyası dövründə yığılıb qalmış risklərin bir hissəsinin maddiləşdirilməsi olmuşdur. Buna görə 2016-cı il ərzində bank sektorunun kredit risklərinin səviyyəsi yüksək olmuşdur. Bu ilk növbədə özünü aktivlərin keyfiyyətinin azalmasında, vaxtı keçmiş borcların həcmnin artmasında, eləcə də bankın məcmu kredit portfelində ümitsiz və problemli borcların payının kəskin artmasında təzahür etdi. Böhran təhlükələrinin gücləndiyi şəraitdə bir sıra banklarda ilk növbədə də son mülkiyyətçilər (səhmdarlar və insayderlər), korporativ müştərilərə verilən biznes kreditlər üzrə yüksək kredit risklərinin yüksək təmərküzləşməsi səviyyəsi meydana çıxdı. Bu, qeyd olunan bankların maliyyə vəziyyətinin pisləşməsinin əsas səbəbi oldu.

Banklarda risklərin idarə olunması və şəxsi kapitalın kifayətliliyi problemlərinin tədqiqi çərçivəsində qeyd etmək lazımdır ki, respublikanın bank sistemində kapitalın kifayətliliyinin qiymətləndirilməsinin beynəlxalq standartları olan “Bazel-I”-dən hesablama metodikası baxımından daha mürəkkəb olan “Bazel-II”-yə keçid həyata keçirilmişdir. Bu sənədlərin hər ikisində bankların şəxsi kapitalına qarşı minimal tələblər müəyyən edilmişdir. Lakin, əvvəla

banklar üçün onun kifayətliliyinin hesablanmasına sadə və ümumi metodundan ibarətdir. İkincisi isə bankların kapitalın kifayətliliyinə qarşı tələbləri onların risklərin idarə olunması sistemlərinə yönümlü formada yerinə yetirməyə imkan verən daha mürəkkəb qiymətləndirmə metodlarını nəzərdə tutur. Bu onlara müxtəlif qiymət siyasətlərini seçməyə və gəlirlərin idarə olunmasını bankların üzərinə götürdüyü risklərə müvafiq idarə etməyə imkan verir. “Bazel-I”-in əsas fərqli xüsusiyyətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, o, bankın şəxsi kapitalının kifayətlilik göstəricilərini qiymətləndirərkən Azərbaycan banklarının təcrübəsində hələ çox az öyrənilən əməliyyat riski də daxil olmaqla bütün növ bank risklərini nəzərə alır.

Azərbaycanın bank sisteminin növbəti problemi bank fəaliyyəti, bank nəzarəti və tənzimlənməsi sahəsində qanunvericilik bazasının qeyri-təkmil olmasıdır. Müasir dövrdə ölkənin bank sisteminin problemlərinin üzə çıxarılması aləti kimi nəzarətedici orqanın rolu artır. Belə ki, bank fəaliyyətini tənzimləyən dövlət orqanının nəzarət funksiyasının səmərəliliyi bankların, bank sektorunun və bütövlükdə ölkə iqtisadiyatının dayanıqlılığının təmin olunmasının mühüm amilidir. 2015-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikasında bankların fəaliyyətinə birbaşa nəzarəti Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası həyata keçirir. Mərkəzi Bank bu prosesdə daha çox tənzimləyici orqan kimi çıxış edir. Qeyd edək ki, belə bir praktika transformasiya prosesini yaşamış ölkələrin bəzilərində, məsələn, Rusiya, Qazaxstan və s. artıq tətbiq olunub. Lakin, həmin ölkələrdə müəyyən müddətdən sonra bu funksiyalar yenidən əsas tənzimləyici pul-kredit orqanına, yəni o ölkələrin mərkəzi banklarına qaytarılıb. Bu, mərkəzi bankların formal nəzarət metodlarından daha təsirli və tutumlu nəzarət metodlarına keçidinin zərurəti ilə əlaqədar olmuşdur. Belə praktika inkişaf etmiş ölkələrin bank sistemləri üçün xarakterikdir və bankların kapitalının kifayətlilik göstəriciləri üzrə beynəlxalq standartların tətbiqi və bank fəaliyyətinə nəzarətin səmərəliliyinin artırılması ilə bağlı olmuşdur. İlkin olaraq “formal nəzarət” prinsiplərinə uyğun işləyən mərkəzi banklarının fəaliyyətində bank sistemi inkişaf etdikcə və onun köklü transformasiyası zərurəti yarandıqca “hərtərəfli və təsirli nəzarət” prinsiplərinə keçid baş vermişdir. Hesab edirik ki, bu gün Azərbaycanın bank sistemində bu və ya digər nəzarət rejiminin istifadə olunması və hansı prinsiplərinin tətbiq olunması məsələləri banklar və nəzarət orqanları arasında vasitəçi kimi kuratorlar institutunun tətbiq olunması vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Bəlli məsələdir ki, kurator institutları üçün açıq olan bankların sayı ilkin dövrlərdə az olacaq və kuratorlarla bankların rəhbərlikləri arasındakı münasibətlər mürəkkəb olacaq. Buna görə də kuratorluq institutlarının tətbiqi prosesi müvafiq normativ qanunverici bazanın işlənib hazırlanması və tətbiqini, eləcə də müəyyən vaxt tələb edəcək.

Hazırkı dövrdə ölkədə bank sisteminin dayanıqlılığına, bank menecmentinin keyfiyyətinə təsir göstərən əsas problemlərinin arasında bəzilərini xüsusilə qeyd etmək istərdik.

İlk növbədə Azərbaycanın bank sektorunda hazırkı dövrdə banklarda idarəetmənin keyfiyyəti problemi böyük aktuallıq kəsb edir. Ölkənin bank sisteminin dinamik inkişafı bank biznesinin beynəlxalq tələblərinə cavab verən korporativ idarəetmə sisteminin formalaşdırılması zərurətini yaradır. Hazırda bank menecmentinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi, bankın maliyyə vəziyyəti haqda informasiyanın şəffaflığının artırılması, bank fəaliyyətinə nəzarət edən dövlət orqanları tərəfindən banklarda idarəetmənin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi metodikasının təkmilləşdirilməsinə davam edilməlidir.

Bank biznesinin inkişafının qarşısında duran daxili maneələrə bir çox banklarda idarəetmənin aşağı səviyyəsi, onların müştərilərə şübhəli xarakterli xidmətlər göstərməsi və qeyri-sağlam kommersiya praktikasının aparılması, biznesin planlaşdırılmasının aşağı səviyyəsi, risklərin idarə olunması və daxili nəzarət sistemlərinin kifayət qədər səmərəli olmaması, ayrı-ayrı bankların şəxsi kapitalının böyük bir hissəsinin spekulyativ və saxta xarakter daşması və başqalarını göstərmək olar. Göstərilən çatışmazlıqlar hazırda bütövlükdə Azərbaycanın bank sistemində üstünlük təşkil edən bank menecmenti modelinin qaçınılmaz nəticəsidir. Bu modelin əsasında aşağıdakı əlamətlər durur:

- Hər bir bank üçün özünün inkişaf və idarəetmə konsepsiyasının mövcud olması zərurətinin qəbul edilməməsi və ya bu tələbatı reallaşdırmaq bacarığının olmaması;
- Bankın bölmələri arasında şaquli struktur əlaqələrinin kifayət qədər inkişaf etməməsi. Bu öz növdəsində görülmə işlərin razılaşdırılmamasına, qarşılıqlı peşəkar məlumatsızlığa və bunun əsasında əsaslandırılmamış qərarların qəbul edilməsinə gətirib çıxarır;
- Mərkəzi Bankın normativ sənədləri ilə tənzimlənən daxili nəzarətin təşkili sisteminin qeyri-səmərəliliyi. Qeyd edək ki, tənzimləyici normativ sənədlər əsasən fraqmentar xarakter daşıyır və hələ ki, elmi, həm də praktiki reallaşma baxımından kifayət qədər dərk edilməmişdir;
- Bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsi texnologiyalarının aşağı səviyyəsi. Azərbaycan bazarına xaricdən gələn bu texnologiyalar banklardan texnoloji cəhətdən keyfiyyət və kəmiyyətə sənədlərin müvafiq müşayət olunmasını tələb edir;
- Daimi olaraq araşdırma, tədqiqatların aparılması, yeniliklərin öyrənilməsini tələb edildiyi bütövlükdə bank fəaliyyətinin beynəlxalq keyfiyyət standartlarına keçidi

şəraitində bankların rəhbər işçiləri və əməkdaşlarının ixtisaslaşma səviyyəsinin aşağı olması;

- Risklərə nəzarət və idarəetmə sistemlərinin zəif olması. Bu sistemlərinin işinin çox vaxt bankların məruz qaldığı risklərə və real bazar şəraitinə uyğun gəlməməsi. Bütün dünyada bankların “Bazel-II” prinsiplərinə uyğun fəaliyyət göstərdiyi bir şəraitdə bu bankların dayanıqlılığının aşağı düşməsinə gətirib çıxara bilər. Belə ki, “Bazel-II”-nin prinsiplərində əsas diqqət risklərin qiymətləndirilməsi və daxili nəzarətin səmərəliliyinə verilir;
- Kapitallaşmanın idarə olunması strategiyası, metodları və texnologiyasının inkişafı kifayət qədər yüksək səviyyədə deyil;
- Kredit təşkilatlarının əksəriyyətində idarəetmənin informasiya sistemlərinin, yəni bankın informasiya mühitinin səmərəliliyinin aşağı səviyyədə olması;
- Müvafiq bölmələrin analitik fəaliyyətinin nəticələrini; bank fəaliyyətinin bütün istiqamətlərini xarakterizə edən göstəricilərin kompleks təhlilini nəzərdə tutan, daxili və xarici vəziyyəti adekvat qiymətləndirməyə və hazırda mövcud olan, eləcə də yarana biləcək problemləri həll etməyə qadir olan bank fəaliyyəti üzərində monitoring sisteminin tam işlənilib hazırlanmaması.

Ölkədə bank fəaliyyətinin idarə olunması sahəsində əsas problemləri qeyd etdikdən sonra onların arasından maliyyə dayanıqlılığı və risklərin idarə olunması aspektlərinə aid olan məsələləri ayırmaq istədik:

- Banklarda risk-menecmenti sisteminin kifayət qədər inkişaf etməməsi, xüsusilə, bank əməliyyatları üzrə risklərin operativ idarə olunması sahəsində;
- Bankların aktiv və passivlərinin balanslaşdırılmaması və onların bazardakı dəyişikliklərə çox həssas olması;
- Bankın bütün idarəetmə səviyyələrində büdcələşmə sisteminin qeyri-səmərəliliyi;
- Azərbaycan banklarının təcrübəsində bankın kapitallaşmasının artırılması və bank biznesinin dəyərinin qiymətləndirilməsi metodlarının kifayət səviyyədə istifadə edilməməsi;
- Aparılan əməliyyatlar üzrə (ilk növbədə faiz və valyuta əməliyyatları üzrə) qiymətdoymanın və bankın gəlirləri və xərclərinin idarə olunmasının qeyri-səmərəliliyi, bankın xalis mənfəətinin çox vaxt əsaslandırılmamış şəkildə istifadəsi;

- Bank fəaliyyətinin maliyyə monitorinqinin aparılması metodlarının qeyri-səmərəliliyi, maliyyə problemlərinin üzə çıxarılmasının kifayət qədər operativ olmaması və onların bank üçün heç də həmişə səmərəli şəkildə həll edilməməsi və s.

Beləliklə, bank fəaliyyəti sahəsində yuxarıda qeyd olunan problemlərin əksəriyyəti banklarda maliyyə və risk-menecmentinin qeyri-səmərəliliyi ilə bağlıdır. Bu isə ölkə banklarının maliyyə dayanıqlılığının aşağı düşməsinə və kredit-bank təşkilatlarının idarə olunmasında ciddi nöqsanlara gətirib çıxarmışdır. Banklarda maliyyə və risk menecmentinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi zərurəti ilk növbədə ölkə banklarının bank biznesinin həyata keçirilməsinin beynəlxalq standartlarına keçidlə və bank fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsində formal nəzarət prinsiplərindən daha təsirli və hərtərəfli, yəni keyfiyyət diaqnostikası nəzarəti metodlarına keçidlə əlaqədardır. Bank nəzarətinin belə nəzarət prinsiplərinə keçidi bankın inkişafını əks etdirən dörd əsas qrup parametrləri nəzərdə tutmalıdır:

- Bankın fəaliyyətinin biznes perspektivlərinin qiymətləndirilməsi;
- Bankın maliyyə dayanıqlılığının qiymətləndirilməsi;
- Risk-menecment, daxili nəzarət və idarəetmə prosedurlarının qiymətləndirilməsi;
- Bankda korporativ idarəetmə və menecmentin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi.

Göründüyü kimi nəzarətin prioritet istiqamətləri bank fəaliyyətinin maliyyə dayanıqlılığı və risk aspektləridir. Özü də bizim yuxarıda qeyd etdiyimiz problemləli aspektlər. Fikrimizcə, elmi ədəbiyyatlarda təhlil edilən və hazırda Azərbaycan banklarında tətbiq edilən maliyyə və risk-menecmentinin metod və vasitələri kompleks şəkildə nəzərdən keçirilmir və onun bütün prinsip və funksiyalarını səmərəli reallaşdırmağa imkan verən elmi cəhətdən əsaslandırılmış metodoloji bazaya malik deyil.

Tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycanda bank menecmentinin və onun ayrı-ayrı tərkib hissələrinin qərarlaşması sahəsindəki çətinliklər obyektiv xarakter daşıyır. Banklarda səmərəli və adekvat maliyyə və risk menecmenti sisteminin formalaşması ölkənin bank sisteminin qərarlaşması və inkişafının spesifik xüsusiyyətlərinə əsaslanmalıdır.

Bu məqalə çərçivəsində aparılan araşdırmanı yekunlaşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, bank fəaliyyəti sahəsində yuxarıda qeyd olunan problemlərin meydana çıxmasına səbəb olan əsas amillər xarici bank təcrübəsinin elmi tədqiqatlarına əsaslanan və bank menecmenti sahəsində yerli bankların təcrübəsinə əsaslanan səmərəli bank menecmenti sisteminin formalaşması və inkişafına kompleks yanaşmanın olmamasından qaynaqlanır. Bu gəldiyimiz nəticə Azərbaycanın bank sisteminin müasir tarixi inkişaf mərhələsinə adekvat olan və bankların maliyyə dayanıqlılığının, onların cəmiyyət üçün sosial-iqtisadi

əhəmiyyətinin artırılmasına yönəldilmiş, ölkədə bank menecmentinin kompleks sistemini formalaşdırmağa imkan verən konseptual metodoloji bazanın işlənilib hazırlanmasının zəruriliyini bir daha sübut edir. Maliyyə bazarında konkret bankın maliyyə və risk menecmentinin səmərəliliyi ilə şərtləndirilmiş həmin bankın dayanıqlılığı bütövlükdə bank sisteminin və ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlılıq səviyyəsinə və inkişaf potensialına birbaşa təsir edir.

Ədəbiyyat

1. Nəzəri R.İ., Maliyyə risklərinin qiymətləndirilməsində optimallaşdırma üsulları, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2012.
2. Paşacanov A.A., Holland sindromu və Azərbaycanda onun qarşısının alınması yolları, iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2010.
3. Газанфаров Э.М., Банки в системе кредитно-финансовых отношений (аспекты финансовой безопасности банков), диссертация на соискание ученой степени доктора философии по экономике, Баку, 2010.